

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/3/2003

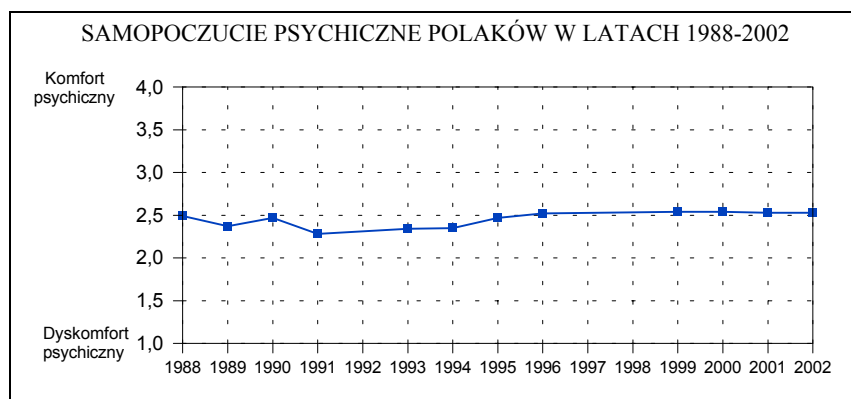
SAMOPOCZUCIE POLAKÓW W LATACH 1988 - 2002

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ 2003

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- W grudniu 2002 roku 51% Polaków dostrzegało w swoim środowisku przejawy lęku o najbliższą przyszłość, 22% - ogólne niezadowolenie oraz brak wiary w możliwość jakiegokolwiek poprawy, a 13% - apatię, rezygnację. Zaledwie 11% badanych wskazywało na przejawy odprężenia i zadowolenia, którym towarzyszy wiara w lepsze jutro (5%) lub wręcz poczucie, że już nastąpiła pewna poprawa (6%). Zdecydowanie najlepsze nastroje w społeczeństwie odnotowaliśmy po przełomie politycznym, w listopadzie 1989 roku.
- Z deklaracji respondentów wynika, że w roku 2002 często (lub bardzo często) doświadczali oni takich negatywnych emocji, jak: zdenerwowanie i rozdrażnienie (54%), zniechęcenie lub znużenie (39%), bezradność (36%), agresja (26%) lub depresja (24%), a także poczucie, że są wyraźnie lekceważeni przez władzę (26%). Jednocześnie niewiele osób przyznaje, że w minionym roku często lub bardzo często ich udziałem były pozytywne uczucia takie, jak - zadowolenie, iż coś się w życiu udało (36%), pewność, że wszystko dobrze się układa (34%), duma ze swoich osiągnięć (32%), a także szczególne zainteresowanie czymś, podekscytowanie (30%).

- W latach 1996 - 2002 mniej osób niż w latach 1989 - 1995 deklarowało negatywne emocje (średnio 35% wobec 42% wcześniej), a w szczególności mniej osób było rozdrażnionych i zdenerwowanych, zniechęconych i znużonych, mniej też reagowało agresją i przeżywało depresję. W ostatnim siedmioletniu nieco częstsze niż dawniej były pozytywne uczucia (średnio 35% wobec 28% wcześniej) - więcej badanych odczuwało zadowolenie z tego, iż coś się w życiu udało, więcej też miało poczucie, że wszystko dobrze się układa.

Na przełomie listopada i grudnia¹ poprosiliśmy ankietowanych o opisanie nastrojów panujących w ich środowisku społecznym oraz o scharakteryzowanie swojego samopoczucia w kończącym się roku. Po raz kolejny powtórzyliśmy pytania zadawane ankietowanym u schyłku PRL oraz w przełomowym roku 1989, a także w późniejszych fazach transformacji. Pozwala to na opisanie przemian samopoczucia i nastrojów Polaków w ostatnich piętnastu latach.

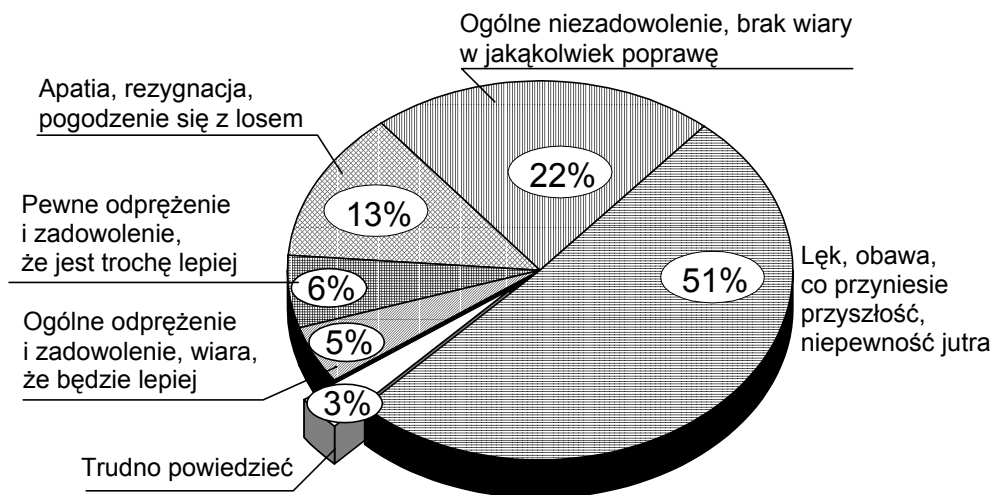
NASTROJE ŚRODOWISKA

Do opisu nastrojów posłużyło pytanie zamknięte, zawierające pięć możliwych odpowiedzi, spośród których badani mieli wybrać jedną, najtrafniej charakteryzującą stan nastrojów wśród ludzi, z którymi spotykają się na co dzień w miejscu pracy i zamieszkania.

Z odpowiedzi respondentów wyróżnił się obraz Polaków zaleknionych o przyszłość, niepewnych jutra - tak opisuje swoje środowisko połowa pytaných (51%). Ponad jedna piąta ankietowanych (22%) wskazuje ponadto na panujące ogólne niezadowolenie oraz brak wiary w możliwość jakiegokolwiek poprawy, a jedna ósma (13%) dostrzega w swoim otoczeniu apatię, rezygnację. Zaledwie co dziewiąty respondent (11%) opisuje nastroje otaczających go ludzi w jaśniejszych barwach, wskazując na zaobserwowane przejawy odprężenia i zadowolenia, którym towarzyszy wiara w lepsze jutro (5%) lub wręcz poczucie, że już nastąpiła pewna poprawa (6%).

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (151), 29 listopada - 2 grudnia 2002, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=986).

RYS. 1. JAK OCENIŁ(A)BY PAN(I), OGÓLNIIE RZECZ BIORĄC, OBECNE NASTROJE WŚRÓD LUDZI, Z KTÓRYMI STYKA SIĘ PAN(I) NA CO DZIEŃ W ZAKŁADZIE PRACY, ŚRODOWISKU ZAMIESZKANIA? KTÓRE Z NASTĘPUJĄCYCH OKREŚLEŃ NAJLEPIEJ TO ODDAJE?

Taki właśnie obraz swojego środowiska - w znacznej mierze zależni o najbliższą przyszłość, nie bardzo wierzący w możliwość poprawy i niekiedy zrezygnowanego, ogarniętego apatią - ankietowani przedstawiają od roku 1999. Obecnie diagnoza ta okazuje się nawet bardziej pesymistyczna niż w końcu lat osiemdziesiątych, w schyłkowym okresie PRL (XI 1988). Piętnaście lat temu wprowadzie nieco więcej badanych niż dziś wskazywało na ogarniającą społeczeństwo apatię (17% wobec 13% obecnie), ale jednocześnie znacznie więcej osób niż dzisiaj dostrzegało u rodaków odprężenie i zadowolenie z poprawy sytuacji (14% wobec 6% obecnie), a poza tym znacznie mniej obawiało się, co przyniesie przyszłość (42% wobec 51% obecnie).

Tabela 1

Jak ocenił(a)by Pan(i), ogólnie rzecz biorąc, obecne nastroje wśród ludzi, z którymi styka się Pan(i) na co dzień w zakładzie pracy, środowisku zamieszkania? Które z następujących określeń najlepiej to oddaje?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	XI 1988	XI 1989	XII 1999	XII 2000	XII 2001	XII 2002
	w procentach					
Lęk, obawa, co przyniesie przyszłość, niepewność jutra	42	40	49	48	51	51
Ogólne niezadowolenie, brak wiary w jakąkolwiek poprawę	22	7	22	23	26	22
Apatia, rezygnacja, pogodzenie się z losem	17	11	15	11	12	13
Pewne odprężenie i zadowolenie, że jest trochę lepiej	14	22	8	7	5	6
Pewne odprężenie i zadowolenie, wiara, że będzie lepiej	2	7	3	4	3	5
Określił(a)bym to inaczej	1	3	1	1	0	0
Trudno powiedzieć	4	9	2	6	3	3

Należy podkreślić, że w całym omawianym okresie zdecydowanie najlepsze nastroje odnotowaliśmy po przełomie politycznym, w listopadzie 1989 roku. W tym historycznym momencie - w porównaniu z dniem dzisiejszym - znacznie mniej badanych dostrzegało w swoim środowisku przejawy lęku o przyszłość (40% wobec 51% obecnie) oraz zwątpienia w możliwość zmian na lepsze (7% wobec 22% obecnie). Przede wszystkim zaś znacznie bardziej widoczne niż dzisiaj było odprężenie i zadowolenie społeczeństwa z zaistniałej poprawy (22% wobec 6% obecnie). W sumie w roku 1989 ponad połowa badanych (58%) wskazywała na negatywne nastroje panujące w ich środowisku, a prawie jedna trzecia (29%) dostrzegała pozytywne ich przejawy - pewne odprężenie i zadowolenie. We wszystkich pozostałych analizowanych latach, a więc zarówno u schyłku PRL, jak i ostatnio, bilans nastrojów był znacznie mniej korzystny. Również w grudniu 2002 roku w opisie nastrojów panujących w środowisku respondentów zdecydowanie dominował pesymizm (86% wyraziło opinie negatywne i tylko 11% - pozytywne).

SAMOPOCZUCIE POLAKÓW

Ankietowani w ciemnych barwach przedstawiają nastroje panujące w ich środowisku społecznym. Nasuwa się pytanie, czy równie złe było w roku 2002 ich własne samopoczucie? Po raz kolejny przedstawiliśmy badanym opis dziesięciu stanów emocjonalnych (w tym sześciu negatywnych i czterech pozytywnych) prosząc, by określili, jak często w ubiegłym roku je przeżywali.

Tabela 2

Jak często w ciągu minionego roku doznawał(a) Pan(i) następujących uczuć:	Często (<i>często</i> lub <i>bardzo często</i>)*	Sporadycznie lub wcale (<i>rzadko</i> lub <i>prawie wcale, wcale</i>)*
	w procentach	
- był(a) Pan(i) zdenerwowany(a), rozdrażniony(a)	54 (9)	46 (8)
- czuł(a) się Pan(i) zniechęcony(a), znużony(a)	39 (5)	61 (20)
- czuł(a) się Pan(i) bezradny(a)	36 (6)	64 (25)
- był(a) Pan(i) zadowolony(a), bo coś się udało, powiodło się w życiu	36 (3)	64 (11)
- poczuł(a) Pan(i) pewność, że wszystko układa się dobrze	34 (2)	66 (17)
- był(a) Pan(i) dumny(a) ze swoich osiągnięć	32 (2)	68 (20)
- był(a) Pan(i) szczególnie czymś zaciekawiony(a), zainteresowany(a), podekscytowany(a)	30 (2)	70 (25)
- ogarniała Pana(ia) wściekłość, miał(a) Pan(i) ochotę, aby wszystko rozwalić	26 (7)	74 (36)
- czuł(a) się Pan(i) jako obywatel(ka) wyraźnie lekceważony(a) przez władzę	26 (7)	74 (44)
- czuł(a) się Pan(i) nieszcześliwy(a), był(a) Pan(i) w depresji	24 (6)	76 (34)
* W nawiasach podano skrajne odpowiedzi (<i>bardzo często</i> oraz <i>prawie wcale, wcale</i>)		

Okazuje się, że rok 2002 dla wielu Polaków nie był łatwy. Świadczą o tym odsetki badanych deklarujących, że w ubiegłym roku często lub bardzo często doznawali takich negatywnych emocji, jak: zdenerwowanie i rozdrażnienie (54%), zniechęcenie lub znużenie (39%), bezradność (36%), agresja (26%) lub depresja (24%), a także poczucie, że są wyraźnie lekceważeni przez władzę (26%).

Jednocześnie niewielu ankietowanych przyznaje, że w minionym roku często lub bardzo często ich udziałem były pozytywne uczucia takie, jak: zadowolenie, że coś się w życiu udało (36%), pewność, że wszystko dobrze się układa (34%), duma ze swoich osiągnięć (32%), a także szczególne zainteresowanie czymś, podekscytowanie (30%).

Obraz samopoczucia Polaków okaże się znacznie jaśniejszy, jeśli na przedstawione dane spojrzymy z innej strony - koncentrując się na odsetkach badanych, którzy deklarują jedynie sporadyczne przeżywanie omawianych emocji. Widać wtedy, że w ubiegłym roku większość Polaków rzadko doświadczała negatywnych uczuć lub prawie wcale ich nie doznała. Trzy czwarte badanych co najwyżej sporadycznie odczuwało depresję, reagowało agresją czy też miało poczucie lekceważenia ze strony władzy, a niemal dwie trzecie tylko od czasu do czasu doznawało uczucia bezradności lub zniechęcenia. Niespełna co drugi Polak jedynie okazjonalnie czuł się zdenerwowany i rozdrażniony. Trzeba jednak podkreślić, że pozytywne emocje również nie były w minionym roku częste - większość badanych co najwyżej sporadycznie była dumna ze swoich osiągnięć, zadowolona, że coś się w życiu udało, pewna, iż wszystko dobrze się układa lub szczególnie czymś zainteresowana.

Jaki więc ostatecznie był bilans samopoczucia Polaków w roku 2002? Charakteryzują go dwa wskaźniki - średni odsetek badanych, którzy przyznają, że w minionym roku często lub bardzo często doznawali uczuć negatywnych (34%), oraz średni odsetek deklarujących częste przeżywanie pozytywnych uczuć (33%). Z porównania obu tych wskaźników wynika, że w skali ogólnospołecznej emocje negatywne i pozytywne równoważyły się (były równie częste).

Nasuwa się pytanie, jak bilans samopoczucia Polaków kształtował się w całym omawianym okresie - ostatnich piętnastu lat?

Zestawienie średnich odsetków badanych często doznających negatywnych emocji oraz średnich odsetków tych, którzy często mieli pozytywne odczucia, ukazuje, że w schyłkowym okresie PRL (rok 1988) oraz w przełomowym roku 1989 aż do roku 1995 (włącznie) negatywne emocje dominowały w naszym społeczeństwie nad pozytywnymi. Natomiast poczynawszy od roku 1996 aż do dnia dzisiejszego negatywne i pozytywne uczucia

równoważą się (są równie częste), co może świadczyć o lepszym samopoczuciu Polaków w ostatnich siedmiu latach niż we wcześniejszych fazach polskich przemian.

Tabela 3

Doznawane uczucia	Odpowiedzi „bardzo często” i „często” w poszczególnych latach											
	1988	1989	1990	1991	1993	1994	1995	1996	1999	2000	2001	2002
	w procentach											
Rozdrażnienie, zdenerwowanie	72	70	67	69	64	64	59	56	55	55	56	54
Zniechęcenie, znużenie	55	59	52	62	49	49	43	41	37	38	36	39
Bezradność	31	34	26	34	39	39	30	29	33	32	33	36
Zadowolenie, że coś się w życiu udało	34	29	32	21	22	24	32	38	41	40	40	36
Poczucie, że wszystko układa się dobrze	37	28	29	15	20	22	30	36	37	36	33	34
Duma z własnych osiągnięć	28	24	31	45	32	32	25	28	34	33	33	32
Zaciekawienie czymś, podekscytowanie	35	35	36	26	24	26	-	31	33	32	36	30
Wściekłość, agresja	-	41	33	40	32	36	28	27	31	27	27	26
Poczucie lekceważenia przez władzę	32	30	28	39	26	29	-	18	32	35	33	26
Depresja, uczucie bycia nieszczęśliwym	34	36	31	45	32	32	27	28	23	23	26	24

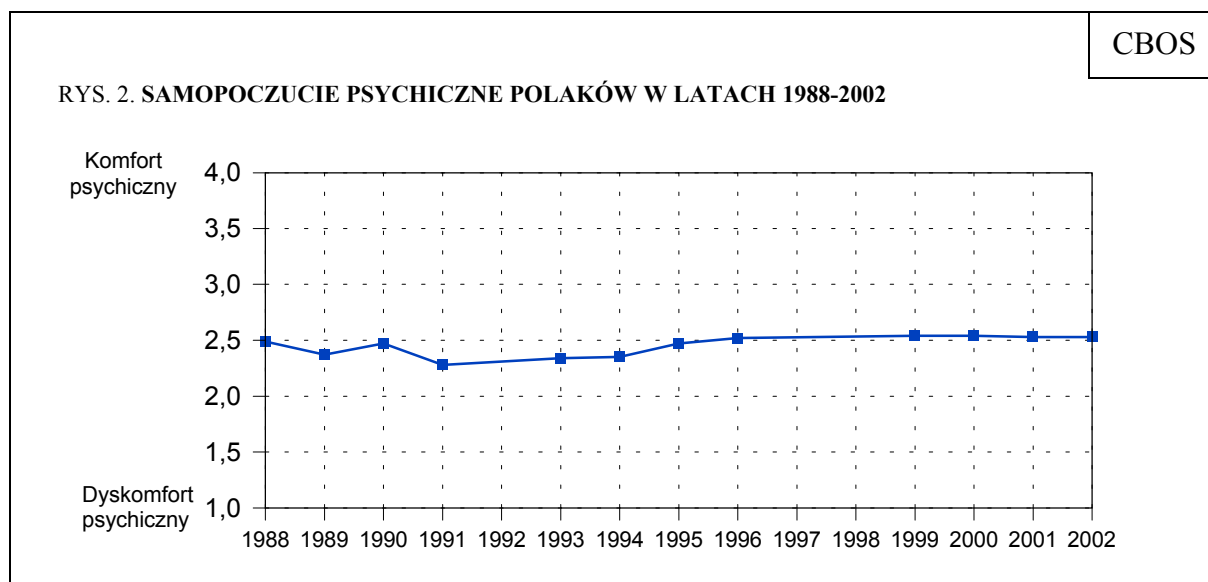
Tabela 4

Średnie odsetki badanych, którzy często lub bardzo często doznawali:												
	1988	1989	1990	1991	1993	1994	1995	1996	1999	2000	2001	2002
- emocji pozytywnych*	34	29	32	27	25	26	29	33	36	35	36	33
- emocji negatywnych**	45	45	40	48	40	42	37	33	35	35	35	34

* Takich, jak: zadowolenie, że coś się w życiu udało; poczucie, że wszystko układa się dobrze; duma z własnych osiągnięć; zaciekawienie czymś, podekscytowanie

** Takich, jak: rozdrażnienie, zdenerwowanie; zniechęcenie, znużenie; bezradność; wściekłość, agresja; poczucie lekceważenia przez władzę; depresja, uczucie bycia nieszczęśliwym

Taki sam obraz przemian samopoczucia Polaków uzyskujemy na podstawie analizy jego syntetycznego wskaźnika².

Odnotowana w ostatnim siedmioletniu poprawa samopoczucia Polaków przejawia się przede wszystkim w tym, że w latach 1996 - 2002 mniej osób niż w latach 1989 - 1995 odczuwało negatywne emocje (średnio 35% wobec 42% wcześniej). W szczególności mniej osób było rozdrażnionych i zdenerwowanych (średnio 55% wobec 66% wcześniej), a także zniechęconych i znużonych (średnio 38% wobec 52% wcześniej), mniej też reagowało agresją (średnio 28% wobec 35% wcześniej) i przeżywało depresję (średnio 25% wobec 34% wcześniej).

W ostatnim siedmioletniu nieco częstsze niż dawniej były też pozytywne uczucia (przejawiało je średnio 35% wobec 28% wcześniej). Polacy częściej niż dawniej odczuwali zadowolenie z tego, iż coś się w życiu udało (średnio 39% wobec 27% wcześniej), częściej też mieli poczucie, że wszystko dobrze się układa (średnio 35% wobec 24% wcześniej).

² Wzorem lat ubiegłych po analizie korelacji ze wskaźnika samopoczucia wyłączono „poczucie lekceważenia przez władze”. Obliczono średnią nasilenia pozostałych dziewięciu wymiarów doznawanych emocji, mierzonych na skali od 1 do 4, na której „1” oznacza dyskomfort psychiczny, definiowany jako deklarowanie częstych doznań negatywnych, a „4” - komfort psychiczny określony przez częste występowanie emocji pozytywnych. Średnia ta będąca syntetycznym wskaźnikiem samopoczucia Polaków wynosi obecnie 2,53 punktu.

Tabela 5

Uczucia	Średnie odsetki badanych, którzy często lub bardzo często doznawali wymienionych uczuć	
	w latach 1989 - 1995	w latach 1996 - 2002
Rozdrażnienie, zdenerwowanie	66	55
Zadowolenie, że coś się w życiu udało	27	39
Zniechęcenie, znużenie	52	38
Poczucie, że wszystko układa się dobrze	24	35
Bezradność	34	33
Duma z własnych osiągnięć	32	32
Zaciekawienie czymś, podekscytowanie	29	32
Wściekłość, agresja	35	28
Poczucie lekceważenia przez władzę	30	29
Depresja, uczucie bycia nieszczęśliwym	34	25

Tabela 6

Średnie odsetki badanych, którzy często lub bardzo często doznawali:		
	1989 - 1995	1996 - 2002
- emocji pozytywnych	28	35
- emocji negatywnych	42	35

O pozostałych emocjach trudno się wypowiadać, gdyż odsetki osób je wyrażających wahały się nie wykazując prawidłowości. Na jeden tylko wyjątek warto zwrócić uwagę - w całym omawianym okresie niemal nie zmieniał się poziom bezradności Polaków. Uczucie to niezmiennie towarzyszy mniej więcej jednej trzeciej społeczeństwa - było tak zarówno w schyłkowym okresie PRL, jak i w pierwszych latach przełomu oraz w następnych fazach przemian, jest tak i dzisiaj. Z tym jednak, że w latach 1989 - 1995 bezradność była częstsza niż zadowolenie, że coś się w życiu udało, oraz niż poczucie, że wszystko dobrze się układa, natomiast w ostatnim siedmioletnim okresie te pozytywne emocje były nieco silniejsze niż bezradność. Niemniej jednak w roku 2002 poczucie bezradności było udziałem znacznej części Polaków - przede wszystkim tych, którzy znajdują się w najtrudniejszym położeniu społecznym (zob. tabele aneksowe). Często lub bardzo często doświadczyła jej ponad połowa badanych żyjących w złych warunkach materialnych (59%), osiągających miesięczne dochody poniżej

299 zł na osobę w rodzinie (51%), a także połowa bezrobotnych (49%) oraz ponad dwie piąte rencistów (43%) i rolników (42%). Warto przy tym pamiętać, że w tym samym czasie bezradność była udziałem zaledwie jednej piątej badanych znajdujących się w najlepszym położeniu społecznym - o dochodach powyżej 800 zł na osobę (19%), żyjących w dobrych warunkach materialnych (20%), przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji (22%).

ZRÓŻNICOWANIA SPOŁECZNE

W minionym roku samopoczucie Polaków było znacznie zróżnicowane społecznie (zob. tabele aneksowe). Zależało przede wszystkim od **warunków materialnych rodziny oraz jej sytuacji finansowej** - im gorsze warunki materialne gospodarstwa domowego, a także im niższe miesięczne dochody na osobę, tym więcej badanych często lub bardzo często przeżywało negatywne emocje, tym mniej zaś - doznawało uczuć pozytywnych. Prawdliwość ta dotyczy prawie wszystkich omawianych stanów emocjonalnych z wyjątkiem tych, które wynikają z relacji władza - obywatel³.

Samopoczucie badanych różnicował także **poziom wykształcenia**, z tym że od wykształcenia zależą głównie pozytywne emocje. Im badani są lepiej wykształceni, tym częściej deklarują, że w minionym roku byli zadowoleni z tego, że coś im się w życiu udało, mieli poczucie, że wszystko w życiu dobrze im się układa, byli dumni ze swoich osiągnięć i czymś szczególnie zainteresowani. Okazało się też, że wykształcenie chroni w znacznym stopniu przed bezradnością - w ubiegłym roku często lub bardzo często odczuwało ją mniej więcej dwie piąte badanych z wykształceniem podstawowym (40%) i zasadniczym zawodowym (38%), jedna trzecia (34%) z wykształceniem średnim oraz ponad jedna czwarta (27%) - z wyższym. Jednocześnie widać jednak, że wraz z wykształceniem rośnie także liczba badanych, którzy w roku 2002 czuli się lekceważeni przez władzę. Niedostatek podmiotowości obywatelskiej odczuwała jedna szóstka badanych (17%) z wykształceniem podstawowym, jedna czwarta (25%) z zasadniczym zawodowym, niespełna jedna trzecia (30%) z wykształceniem średnim oraz niemal dwie piąte (38%) z wykształceniem wyższym.

³ Jedynie odczuwanie lekceważenia ze strony władzy było niezależne od sytuacji bytowej ankietowanych.

Odnotowujemy także związki samopoczucia z **plecią** badanych. Szczególnie zwraca uwagę zła kondycja psychiczna kobiet. Okazuje się, że w porównaniu z mężczyznami więcej z nich często odczuwało zdenerwowanie, rozdrażnienie (58% wobec 49%), a także znużenie, zniechęcenie (45% wobec 31%). Przede wszystkim jednak znacznie więcej kobiet niż mężczyzn często doświadczało poczucia bezradności (42% wobec 29%), a zarazem ponad dwukrotnie więcej przeżywało stany depresyjne (32% wobec 14%)⁴, nieco więcej też często reagowało wściekłością i agresją (29% wobec 22%). Jedynie poczucie lekceważenia przez władzę nieznacznie częściej towarzyszyło mężczyznom (29%) niż kobietom (23%). Kobiety też nieco rzadziej doznawały uczuć pozytywnych, jednak różnice między obu płciami okazują się w tym przypadku znacznie mniejsze (rzędu 5-7 punktów procentowych), a duma z własnych osiągnięć w nieco większym stopniu była udziałem kobiet (33%) niż mężczyzn (30%). Gorsze samopoczucie kobiet może świadczyć o tym, że to one ponoszą większe niż mężczyźni koszty przemian społeczno-politycznych, niewykluczone jednak, że po prostu łatwiej przyznają się do swoich słabości.

Zwraca także uwagę związek samopoczucia z **wiek**iem badanych: im są młodszy, tym częściej deklaruja, że w ubiegłym roku często lub bardzo często byli czymś szczególnie zainteresowani, podekscytowani, odczuwali zadowolenie, że coś im się w życiu udało. Uczniowie i studenci oraz ogół młodzieży w wieku od 18 do 24 lat znacznie częściej niż inni odczuwali dumę ze swoich osiągnięć oraz mieli pewność, że wszystko w ich życiu dobrze się układa. Zarazem jednak im badani są młodszy, tym częściej wskazują na odczuwanie zdenerwowania, rozdrażnienia, a także wściekłości, agresji. Do częstych lub bardzo częstych reakcji agresywnych przyznaje się zaledwie co szósty respondent mający 65 lat i więcej (17%), ponad jedna piąta (23%) w wieku przedemerytalnym, mniej więcej jedna czwarta (26%) w średnim wieku i prawie jedna trzecia (31%) ludzi młodych (w wieku od 18 do 34 lat).

Poniższa tabela w sposób syntetyczny ukazuje, jak silnie położenie społeczne badanych wpływało na ich samopoczucie w roku 2002.

⁴ Depresja najczęściej była udziałem badanych żyjących w złych warunkach materialnych (42%), o najniższych dochodach (35%), rencistów (34%).

Tabela 7

Cechy społeczno-demograficzne	Średnie odsetki badanych, którzy w roku 2002 często lub bardzo często doznawali:		Różnica*
	emocji negatywnych	emocji pozytywnych	
Ogółem	34	33	-1
Płeć			
Mężczyźni	29	35	+6
Kobiety	38	31	-7
Wiek			
18-24 lat	33	49	+16
25-34	37	38	+1
35-44	34	32	-2
45-54	36	27	-9
55-64	33	31	-2
65 lat i więcej	31	21	-10
Miejsce zamieszkania			
Wieś	34	27	-7
Miasto do 20 tys.	34	35	+1
20-100 tys.	35	31	-4
101-500 tys.	29	40	+11
501 tys. i więcej mieszkańców	40	43	+3
Wykształcenie			
Podstawowe	36	21	-15
Zasadnicze zawodowe	34	29	-5
Średnie	33	42	+9
Wyższe	35	44	+9
Grupa społeczno-zawodowa pracujący			
Kadra kierownicza, inteligencja	36	46	+10
Pracownicy umysł. niższego szczebla	39	46	+7
Pracownicy fizyczno-umysłowi	34	41	+7
Robotnicy wykwalifikowani	34	23	-11
Robotnicy niewykwalifikowani	34	24	-10
Rolnicy	36	23	-13
Pracujący na własny rachunek poza rolnictwem	29	44	+15
Bierni zawodowo			
Renciści	36	21	-15
Emeryci	27	26	-1
Uczniowie i studenci	30	57	+27
Bezrobotni	42	25	-17
Gospodynie domowe	36	31	-5
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	44	21	-23
300-399	39	23	-16
400-599	34	34	0
600-800	36	32	-4
Powyżej 800 zł	25	46	+21
Ocena warunków materialnych własnego gospodarstwa domowego			
Złe	51	17	-34
Średnie	28	34	+6
Dobre	24	52	+28
*Różnica między średnim odsetkiem badanych, którzy w roku 2002 doznali emocji negatywnych, a średnim odsetkiem doznających emocji pozytywnych. Znak plus (+) oznacza przewagę emocji pozytywnych, a znak minus (-) przewagę emocji negatywnych			

Analiza bilansu samopoczucia wyraźnie ukazuje grupy społeczne, które cieszyły się w roku 2002 dobrym samopoczuciem, tzn. znacznie częściej doznawały emocji pozytywnych niż negatywnych, oraz grupy znajdujące się w krańcowo odmiennej sytuacji psychicznej, w których dominowały uczucia negatywne.

Dobre samopoczucie mieli w minionym roku przede wszystkim badani żyjący w dobrych warunkach materialnych (przewaga emocji pozytywnych nad negatywnymi rzędu 28 punktów procentowych), najlepiej sytuowani - o dochodach na osobę powyżej 800 zł (odpowiednio: 21 punktów), uczniowie i studenci (27 punktów), ogół młodzieży w wieku od 18 do 24 lat (16 punktów), a także pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (15 punktów), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (10 punktów), mieszkańcy miast liczących 101 - 500 tys. ludności (11 punktów), ludzie z wyższym i średnim wykształceniem (po 9 punktów), pracownicy umysłowi niższego szczebla i fizyczno-umysłowi (po 7 punktów), mężczyźni (6 punktów).

Złe samopoczucie mieli natomiast ankietowani, którzy żyją w złych warunkach materialnych (przewaga emocji negatywnych nad pozytywnymi rzędu 34 punktów procentowych), najgorzej sytuowani - o dochodach poniżej 299 zł na osobę w rodzinie (odpowiednio: 23 punkty) oraz niewiele zamożniejsi - o dochodach rzędu 300-399 zł na osobę (16 punktów), bezrobotni (17 punktów), renciści (15 punktów), badani z podstawowym wykształceniem (15 punktów), rolnicy (13 punktów), a także robotnicy (10 punktów), ludzie w wieku 65 lat i starsi (10 punktów), kobiety (7 punktów).

SYTUACJA NA RYNKU PRACY A SAMOPOCZUCIE

Szczególnie interesowało nas, w jakim stopniu na samopoczuciu Polaków odbija się niezwykle trudna sytuacja na rynku pracy w Polsce. W naszym badaniu jej wskaźnikami są dwa rodzaje doświadczeń - zagrożenie utratą pracy i bezrobocie. Na przełomie listopada i grudnia 2002 roku niemal co ósmy badany (13%) określił się jako bezrobotny, a niemal

co drugi pracujący uważał, że jest zagrożony bezrobociem (w tym jedna piąta zatrudnionych stwierdziła, że poważnie liczy się z możliwością utraty pracy)⁵.

Tabela 8

Uczucia często lub bardzo często doznawane w roku 2002	Czy liczy się Pan(i) z możliwością utraty obecnej pracy (zwolnienia, bankructwa, likwidacji zakładu pracy, gospodarstwa)?*				Bezrobotni
	Nie, to mało prawdopodobne	Raczej nie	Raczej tak	Bardzo poważnie się z tym liczę	
	w procentach				
Rozdrażnienie, zdenerwowanie	42	60	62	67	62
Bezradność	20	30	32	58	49
Zniechęcenie, znużenie	26	37	43	55	46
Poczucie lekceważenia przez władzę	23	26	40	45	38
Depresja, uczucie bycia nieszczęśliwym	14	23	23	39	24
Wściekłość, agresja	17	28	37	31	31
Zadowolenie, że coś się w życiu udało	53	41	42	27	27
Duma z własnych osiągnięć	38	35	35	24	26
Poczucie, że wszystko układa się dobrze	46	38	31	15	24
Zaciekawienie czymś, podekscytowanie	38	35	35	34	24
N=	106	102	112	89	126

* Pytanie to zadano tylko pracującym (N=442). W tabeli pominięto odpowiedzi badanych, którzy nie potrafili określić stopnia swojego zagrożenia utratą pracy (33 osoby)

Tabela 9

Uczucia często lub bardzo często doznawane w roku 2002	Czy liczy się Pan(i) z możliwością utraty obecnej pracy (zwolnienia, bankructwa, likwidacji zakładu pracy, gospodarstwa)?				Bezrobotni
	Nie, to mało prawdopodobne	Raczej nie	Raczej tak	Bardzo poważnie się z tym liczę	
	w procentach				
Emocje pozytywne	44	37	36	25	25
Emocje negatywne	24	34	40	49	42

⁵ Zob. komunikat CBOS „Ocena sytuacji na rynku pracy”, grudzień 2002 (oprac. W. Derczyński).

Samopoczucie osób aktywnych zawodowo wyraźnie zależy od stopnia zagrożenia utratą pracy. Im było ono większe, tym więcej badanych często lub bardzo często doświadczało w minionym roku emocji negatywnych, tym mniej zaś - pozytywnych⁶. Bilans uczuć wskazuje, że jedynie w grupie respondentów, którzy mają pełne poczucie bezpieczeństwa pracy, emocje pozytywne (44%) dominowały nad negatywnymi (24%). Natomiast zdecydowaną przewagę uczuć negatywnych (49%) nad pozytywnymi (25%) odnotowujemy wśród tych, którzy bardzo poważnie liczą się z możliwością utraty pracy⁷.

Złe samopoczucie osób najbardziej zagrożonych utratą pracy przejawiało się w tym, że większość z nich w ubiegłym roku często lub bardzo często przeżywała zdenerwowanie i rozdrażnienie (67%), a ponad połowa - bezradność (58%) lub zniechęcenie i znużenie (55%). Należy też podkreślić, że prawie co drugi badany z tej grupy często czuł się lekceważony przez władzę (45%), dwie piąte (39%) często doświadczało depresji, a niemal jedna trzecia (31%) często reagowała agresją. Znacznie rzadziej ich udziałem były emocje pozytywne - tylko ponad jedna czwarta (27%) odczuwała często zadowolenie, że coś się w życiu udało, jeszcze mniej (24%) doznawało dumy ze swoich osiągnięć, ponadto zaledwie ponad jedna siódma (15%), a więc znacznie mniej niż w porównywanych grupach, miała często poczucie, że wszystko dobrze się układa.

Podsumowując można powiedzieć, że w roku 2002 osoby najbardziej zagrożone utratą pracy miały gorsze samopoczucie niż bezrobotni.

Polacy w ciemnych barwach przedstawiają nastroje panujące w ich środowisku społecznym. Oceniają, że ich otoczenie w znacznej mierze lęka się o najbliższą przyszłość, nie bardzo wierzy w możliwość poprawy, jest niekiedy zrezygnowane, ogarnięte apatią. Obraz

⁶ Jedynie zainteresowanie czymś, podekscytowanie nie jest związane z bezpieczeństwem pracy.

⁷ W pozostałych grupach uczucia pozytywne i negatywne prawie się równoważą - wśród osób, które raczej liczą się z utratą pracy, odnotowujemy niewielką przewagę uczuć negatywnych, natomiast wśród czujących się raczej bezpiecznie - niewielką przewagę uczuć pozytywnych.

taki utrzymuje się od roku 1999, a obecnie diagnoza ta okazuje się nawet bardziej pesymistyczna niż u schyłku PRL. Zdecydowanie najlepsze nastroje odnotowaliśmy po przełomie politycznym, w listopadzie 1989 roku - wtedy znacznie mniej badanych niż dzisiaj dostrzegało w swoim środowisku ludzi obawiających się o przyszłość oraz wątpiących w możliwość zmian na lepsze, a przede wszystkim znacznie bardziej widoczne niż dzisiaj było odprężenie i zadowolenie społeczeństwa z zaistniałej poprawy. W roku 1989 ponad połowa badanych wskazywała na negatywne nastroje panujące w ich środowisku, a prawie jedna trzecia dostrzegała pozytywne ich przejawy - pewne odprężenie i zadowolenie, natomiast we wszystkich pozostałych analizowanych latach, a więc zarówno u schyłku PRL, jak i ostatnio, bilans nastrojów był znacznie mniej korzystny. Również w grudniu 2002 roku w opisie nastrojów środowiska zdecydowanie dominowały opinie negatywne.

W znacznie jaśniejszych barwach ankietowani przedstawiają swoje samopoczucie. Zestawienie średnich odsetków badanych często doświadczających negatywnych emocji oraz średnich odsetków tych, którzy często przeżywali pozytywne uczucia, ukazuje, że w schyłkowym okresie PRL (rok 1988) oraz w przełomowym roku 1989 aż do roku 1995 (włącznie) negatywne emocje dominowały w naszym społeczeństwie nad pozytywnymi. Natomiast poczynawszy od roku 1996 aż do dnia dzisiejszego negatywne i pozytywne uczucia równoważą się, co może świadczyć o lepszym samopoczuciu Polaków w ostatnich siedmiu latach.

Odnotowana poprawa samopoczucia Polaków przejawia się przede wszystkim w tym, że w latach 1996 - 2002 mniej osób niż w latach 1989 - 1995 było często rozdrażnionych i zdenerwowanych, a także zniechęconych i znużonych, mniej też reagowało agresją i przeżywało depresję. W ostatnim siedmioletniu więcej Polaków niż wcześniej często też odczuwało zadowolenie z tego, iż coś im się udało, oraz miało poczucie, że w ich życiu wszystko dobrze się układa.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Jak ocenił(a)by Pan(i), ogólnie rzecz biorąc, obecne nastroje wśród ludzi, z którymi styka się Pan(i) na co dzień w zakładzie pracy, miejscu (środowisku) zamieszkania? Które z następujących określeń najlepiej to oddaje? 1 - Ogólne odpreżenie i zadowolenie, wiara, że będzie lepiej; 2 - Pewne odpreżenie i zadowolenie, że jest trochę lepiej; 3 - Apatia, rezygnacja, pogodzenie się z losem; 4 - Lęk, obawa, co przyniesie przyszłość, niepewność jutra; 5 - Ogólne niezadowolenie, brak wiary w jakąkolwiek poprawę; 6 - Określił(a)by to inaczej

	1	2	3	4	5	6	(%) Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	5	6	13	51	22	0	3	986
Płeć								
Mężczyźni	5	9	14	48	21	0	2	471
Kobiety	5	4	11	53	22	0	4	515
Wiek								
18-24 lat	7	16	13	46	16	0	2	152
25-34	5	8	13	49	22	0	3	178
35-44	5	4	14	53	23	0	0	198
45-54	4	4	12	54	25	1	1	185
55-64	4	5	12	57	20	1	3	112
65 lat i więcej	4	3	10	48	24	0	11	161
Miejsce zamieszkania								
Wies	5	6	7	56	22	0	3	362
Miasto do 20 tys.	3	3	18	44	27	0	2	147
20-100 tys.	3	7	15	47	21	1	2	140
101-500 tys.	5	8	12	50	22	0	3	184
501 tys.i więcej mieszk.	2	7	19	54	16	0	2	113
Wykształcenie								
Podstawowe	5	4	8	50	25	0	8	276
Zasadnicze zawodowe	7	5	13	50	23	0	2	250
Średnie	4	10	14	51	20	0	1	364
Wyższe	0	6	19	56	17	1	1	96
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	0	6	19	58	14	1	1	67
Prac.umysł.niż.szczębla	0	3	12	60	22	1	1	77
Pracownicy fiz.- umysł.	5	4	18	59	13	0	0	91
Robotnicy wykwalifikowani	3	7	9	49	26	0	4	78
Robotnicy niewykwalifik.	5	10	25	35	25	0	0	26
Rolnicy	7	4	4	51	28	3	3	49
Pracujący na własny rach.	0	6	14	57	22	0	0	53
Bierni zawodowo								
Renciści	5	3	6	55	28	1	2	104
Emeryci	4	5	13	49	20	0	9	193
Uczniowie i studenci	11	10	14	39	15	0	4	78
Bezrobotni	8	10	11	42	28	0	0	126
Gospodynie domowe i inni	6	5	10	55	22	0	2	44
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	2	9	13	51	24	0	1	140
społce właścicieli	5	5	22	46	14	1	6	64
prywatnych i państwa	2	3	13	63	18	0	0	194
sekt. pryw. poza rolnict.	5	2	6	50	31	2	4	89
prywatnym gosp. rolnym								
Dochody na jedną osobę								
Do 299 zł	9	2	11	50	27	0	1	138
300-399	8	9	8	52	15	2	6	85
400-599	1	6	13	53	24	0	3	183
600-800	3	5	17	47	24	0	2	145
Powyżej 800 zł	8	10	15	50	15	1	2	139
Ocena własnych war. mater.								
Złe	2	2	10	55	29	0	1	313
Średnie	5	6	14	52	19	0	4	433
Dobre	7	12	13	45	18	0	5	240
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	11	1	17	50	18	0	2	72
Raz w tygodniu	4	7	10	55	21	1	2	508
1-2 razy w miesiącu	5	8	16	44	22	0	4	112
Kilka razy w roku	4	4	14	49	26	0	2	197
W ogóle nie uczestniczy	3	10	17	45	21	0	4	97
Poglądy polityczne								
Lewica	5	8	13	58	13	0	2	237
Centrum	5	9	17	47	21	0	1	297
Prawica	5	6	12	49	26	1	3	178
Trudno powiedzieć	4	3	8	51	28	1	6	273

Tabela 2. Jak często w ciągu mijającego roku był(a) Pan(i)
zdenerwowany(a), rozdrażniony(a)?

	(%)		
	Często	Rzadko	Liczba osób
Ogółem	54	46	982
Płeć			
Mężczyźni	49	51	468
Kobiety	58	42	514
Wiek			
18-24 lat	57	43	152
25-34	61	39	178
35-44	56	44	198
45-54	52	48	185
55-64	47	53	110
65 lat i więcej	47	53	158
Miejsce zamieszkania			
Wies	53	47	358
Miasto do 20 tys.	54	46	147
20-100 tys.	55	45	180
101-500 tys.	51	49	184
501 tys.i więcej mieszk.	59	41	113
Wykształcenie			
Podstawowe	58	42	273
Zasadnicze zawodowe	55	45	249
Średnie	48	52	364
Wyższe	61	39	96
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	72	28	67
Prac.umysł.niż.szczebla	63	37	77
Pracownicy fiz.-umysł.	54	46	91
Robotnicy wykwalifikowani	51	49	78
Robotnicy niewykwalifik.	56	44	26
Rolnicy	51	49	49
Pracujący na własny rach.	43	57	53
Bierni zawodowo			
Renciści	56	44	102
Emeryci	42	58	189
Uczniowie i studenci	54	46	78
Bezrobotni	62	38	126
Gospodynie domowe i inni	52	48	44
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	63	37	140
społce właścicieli			
prywatnych i państwa	45	55	64
sekt. pryw. poza rolnict.	56	44	194
prywatnym gosp. rolnym	55	45	85
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	65	35	138
300-399	67	33	81
400-599	54	46	183
600-800	51	49	145
Powyżej 800 zł	42	58	139
Ocena własnych war. mater.			
Złe	67	33	312
Średnie	50	50	430
Dobre	43	57	240
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	61	39	72
Raz w tygodniu	54	46	504
1-2 razy w miesiącu	50	50	112
Kilka razy w roku	52	48	197
W ogóle nie uczestniczy	54	46	97
Poglądy polityczne			
Lewica	45	55	237
Centrum	58	42	294
Prawica	51	49	178
Trudno powiedzieć	59	41	272

Tabela 3. Jak często w ciągu mijającego roku **czuł(a) się Pan(i) zniechęcony(a), znudzony(a)?**

(%)

	Często	Rzadko	Liczba osób
Ogółem	39	61	981
Płeć			
Mężczyźni	31	69	468
Kobiety	45	55	514
Wiek			
18-24 lat	30	70	152
25-34	38	62	178
35-44	40	60	198
45-54	38	62	185
55-64	46	54	110
65 lat i więcej	41	59	158
Miejsce zamieszkania			
Wies	41	59	357
Miasto do 20 tys.	34	66	147
20-100 tys.	43	57	180
101-500 tys.	30	70	184
501 tys.i więcej mieszk.	45	55	113
Wykształcenie			
Podstawowe	43	57	273
Zasadnicze zawodowe	35	65	249
Średnie	39	61	364
Wyższe	36	64	96
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	36	64	67
Prac.umysł.niż.szczebla	42	58	77
Pracownicy fiz.-umysł.	38	62	91
Robotnicy wykwalifikowani	37	63	78
Robotnicy niewykwalifik.	27	73	26
Rolnicy	47	53	49
Pracujący na własny rach.	28	72	53
Bierni zawodowo			
Renciści	47	53	102
Emeryci	37	63	189
Uczniowie i studenci	30	70	78
Bezrobotni	46	54	126
Gospodynie domowe i inni	37	63	44
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	48	52	140
społce właścicieli			
prywatnych i państwa	31	69	64
sekt. pryw. poza rolnict.	33	67	194
prywatnym gosp. rolnym	49	51	85
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	51	49	138
300-399	46	54	81
400-599	37	63	183
600-800	40	60	145
Powyżej 800 zł	29	71	139
Ocena własnych war. mater.			
Złe	63	37	312
Średnie	29	71	430
Dobre	24	76	240
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	40	60	72
Raz w tygodniu	39	61	504
1-2 razy w miesiącu	33	67	112
Kilka razy w roku	41	59	197
W ogóle nie uczestniczy	41	59	96
Poglądy polityczne			
Lewica	32	68	237
Centrum	43	57	294
Prawica	29	71	178
Trudno powiedzieć	47	53	272

Tabela 4. Jak często w ciągu mijającego roku **czuł(a) się Pan(i) bezradny(a)?**

	Często Rzadko			Liczba osób
	Często Rzadko			(%)
Ogółem	36	64		982
Płeć				
Mężczyźni	29	71		468
Kobiety	42	58		514
Wiek				
18-24 lat	36	64		152
25-34	36	64		178
35-44	31	69		198
45-54	41	59		185
55-64	36	64		110
65 lat i więcej	36	64		158
Miejsce zamieszkania				
Wies	40	60		358
Miasto do 20 tys.	32	68		147
20-100 tys.	39	61		180
101-500 tys.	29	71		184
501 tys.i więcej mieszk.	35	65		113
Wykształcenie				
Podstawowe	40	60		273
Zasadnicze zawodowe	38	62		249
Średnie	34	66		364
Wyższe	27	73		96
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	22	78		67
Prac.umysł.niż.szczebla	33	67		77
Pracownicy fiz.-umysł.	30	70		91
Robotnicy wykwalifikowani	35	65		78
Robotnicy niewykwalifik.	49	51		26
Rolnicy	42	58		49
Pracujący na własny rach.	29	71		53
Bierni zawodowo				
Renciści	43	57		102
Emeryci	32	68		189
Uczniowie i studenci	28	72		78
Bezrobotni	49	51		126
Gospodynie domowe i inni	43	57		44
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	33	67		140
społce właścicieli				
prywatnych i państwa	28	72		64
sekt. pryw. poza rolnict.	34	66		194
prywatnym gosp. rolnym	45	55		85
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	51	49		138
300-399	38	62		81
400-599	39	61		183
600-800	41	59		145
Powyżej 800 zł	19	81		139
Ocena własnych war. mater.				
Złe	59	41		312
Średnie	28	72		430
Dobre	20	80		240
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	36	64		72
Raz w tygodniu	35	65		504
1-2 razy w miesiącu	32	68		112
Kilka razy w roku	39	61		197
W ogóle nie uczestniczy	36	64		97
Poglądy polityczne				
Lewica	31	69		237
Centrum	42	58		294
Prawica	24	76		178
Trudno powiedzieć	42	58		272

Tabela 5. Jak często w ciągu mijającego roku był(a) Pan(i) zadowolony(a), bo coś się udało, powiodło się w życiu?

	(%)		
	Często	Rzadko	Liczba osób
Ogółem	36	64	981
Płeć			
Mężczyźni	40	60	468
Kobiety	33	67	514
Wiek			
18-24 lat	53	47	152
25-34	41	59	178
35-44	36	64	198
45-54	32	68	185
55-64	33	67	110
65 lat i więcej	23	77	157
Miejsce zamieszkania			
Wies	30	70	358
Miasto do 20 tys.	38	62	147
20-100 tys.	36	64	180
101-500 tys.	44	56	184
501 tys.i więcej mieszk.	45	55	113
Wykształcenie			
Podstawowe	22	78	273
Zasadnicze zawodowe	31	69	249
Średnie	46	54	364
Wyższe	55	45	95
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	54	46	67
Prac.umysł.niż.szczebla	51	49	77
Pracownicy fiz.-umysł.	45	55	91
Robotnicy wykwalifikowani	27	73	78
Robotnicy niewykwalifik.	47	53	26
Rolnicy	29	71	49
Pracujący na własny rach.	44	56	53
Bierni zawodowo			
Renciści	22	78	102
Emeryci	28	72	189
Uczniowie i studenci	59	41	78
Bezrobotni	27	73	126
Gospodynie domowe i inni	32	68	44
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	40	60	140
społce właścicieli			
prywatnych i państwa	49	51	64
sekt. pryw. poza rolnict.	45	55	194
prywatnym gosp. rolnym	28	72	85
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	22	78	138
300-399	25	75	81
400-599	36	64	183
600-800	36	64	145
Powyżej 800 zł	52	48	138
Ocena własnych war. mater.			
Złe	19	81	312
Średnie	37	63	429
Dobre	58	42	240
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	26	74	72
Raz w tygodniu	35	65	503
1-2 razy w miesiącu	41	59	112
Kilka razy w roku	39	61	197
W ogóle nie uczestniczy	40	60	97
Poglądy polityczne			
Lewica	46	54	237
Centrum	35	65	294
Prawica	49	51	178
Trudno powiedzieć	22	78	272

Tabela 6. Jak często w ciągu mijającego roku poczuł(a) Pan(i)
pewność, że wszystko układa się dobrze?

	(%)		
	Często	Rzadko	Liczba osób
Ogółem	34	66	981
Płeć			
Mężczyźni	36	64	468
Kobiety	31	69	514
Wiek			
18-24 lat	45	55	152
25-34	36	64	178
35-44	33	67	198
45-54	27	73	185
55-64	34	66	110
65 lat i więcej	28	72	157
Miejsce zamieszkania			
Wies	26	74	358
Miasto do 20 tys.	31	69	147
20-100 tys.	35	65	180
101-500 tys.	41	59	184
501 tys.i więcej mieszk.	46	54	113
Wykształcenie			
Podstawowe	24	76	273
Zasadnicze zawodowe	32	68	249
Średnie	41	59	364
Wyższe	41	59	95
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	45	55	67
Prac.umysł.niż.szczebla	44	56	77
Pracownicy fiz.-umysł.	37	63	91
Robotnicy wykwalifikowani	25	75	78
Robotnicy niewykwalifik.	17	83	26
Rolnicy	27	73	49
Pracujący na własny rach.	37	63	53
Bierni zawodowo			
Renciści	21	79	102
Emeryci	34	66	189
Uczniowie i studenci	55	45	78
Bezrobotni	24	76	126
Gospodynie domowe i inni	36	64	44
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	37	63	140
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	33	67	64
sekt. pryw. poza rolnict.	35	65	194
prywatnym gosp. rolnym	26	74	85
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	27	73	138
300-399	26	74	81
400-599	29	71	183
600-800	33	67	145
Powyżej 800 zł	49	51	138
Ocena własnych war. mater.			
Złe	13	87	312
Średnie	37	63	429
Dobre	55	45	240
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	27	73	72
Raz w tygodniu	34	66	503
1-2 razy w miesiącu	35	65	112
Kilka razy w roku	34	66	197
W ogóle nie uczestniczy	33	67	97
Poglądy polityczne			
Lewica	38	62	237
Centrum	31	69	294
Prawica	47	53	178
Trudno powiedzieć	24	76	272

Tabela 7. Jak często w ciągu mijającego roku był(a) Pan(i) dumny(a) ze swoich osiągnięć?

	(%)		
	Często	Rzadko	Liczba osób
Ogółem	32	68	982
Płeć			
Mężczyźni	30	70	468
Kobiety	33	67	514
Wiek			
18-24 lat	49	51	152
25-34	35	65	178
35-44	30	70	198
45-54	25	75	185
55-64	34	66	110
65 lat i więcej	20	80	158
Miejsce zamieszkania			
Wies	27	73	358
Miasto do 20 tys.	30	70	147
20-100 tys.	30	70	180
101-500 tys.	40	60	184
501 tys.i więcej mieszk.	39	61	113
Wykształcenie			
Podstawowe	20	80	273
Zasadnicze zawodowe	29	71	249
Średnie	40	60	364
Wyższe	40	60	96
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	43	57	67
Prac.umysł.niż.szczebla	44	56	77
Pracownicy fiz.-umysł.	39	61	91
Robotnicy wykwalifikowani	19	81	78
Robotnicy niewykwalifik.	10	90	26
Rolnicy	27	73	49
Pracujący na własny rach.	44	56	53
Bierni zawodowo			
Renciści	20	80	102
Emeryci	24	76	189
Uczniowie i studenci	58	42	78
Bezrobotni	26	74	126
Gospodynie domowe i inni	31	69	44
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	33	67	140
społce właścicieli			
prywatnych i państwa	37	63	64
sekt. pryw. poza rolnict.	36	64	194
prywatnym gosp. rolnym	21	79	85
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	17	83	138
300-399	18	82	81
400-599	34	66	183
600-800	36	64	145
Powyżej 800 zł	42	58	139
Ocena własnych war. mater.			
Złe	14	86	312
Średnie	33	67	430
Dobre	52	48	240
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	35	65	72
Raz w tygodniu	32	68	504
1-2 razy w miesiącu	30	70	112
Kilka razy w roku	34	66	197
W ogóle nie uczestniczy	28	72	97
Poglądy polityczne			
Lewica	37	63	237
Centrum	29	71	294
Prawica	43	57	178
Trudno powiedzieć	23	77	272

Tabela 8. Jak często w ciągu mijającego roku był(a) Pan(i) szczególnie czymś zaniepokojony(a), zainteresowany(a), podekscytowany(a)?

	Często Rzadko Liczba osób		
Ogółem	30	70	981
Płeć			
Mężczyźni	33	67	468
Kobiety	27	73	514
Wiek			
18-24 lat	49	51	152
25-34	39	61	178
35-44	29	71	198
45-54	24	76	185
55-64	24	76	110
65 lat i więcej	12	88	158
Miejsce zamieszkania			
Wies	23	77	357
Miasto do 20 tys.	39	61	147
20-100 tys.	24	76	180
101-500 tys.	35	65	184
501 tys. i więcej mieszk.	43	57	113
Wykształcenie			
Podstawowe	17	83	273
Zasadnicze zawodowe	25	75	249
Średnie	40	60	364
Wyższe	39	61	96
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	43	57	67
Prac. umysł. niż. szczebla	45	55	77
Pracownicy fiz. - umysł.	41	59	91
Robotnicy wykwalifikowani	22	78	78
Robotnicy niewykwalifik.	24	76	26
Rolnicy	10	90	49
Pracujący na własny rach.	49	51	53
Bierni zawodowo			
Renciści	20	80	102
Emeryci	18	82	189
Uczniowie i studenci	54	46	78
Bezrobotni	24	76	126
Gospodynie domowe i inni	24	76	44
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	33	67	140
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	33	67	64
sekt. pryw. poza rolnict.	48	52	194
prywatnym gosp. rolnym	11	89	85
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	19	81	138
300-399	24	76	81
400-599	36	64	183
600-800	24	76	145
Powyżej 800 zł	40	60	139
Ocena własnych war. mater.			
Złe	20	80	312
Średnie	30	70	430
Dobre	42	58	240
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	21	79	72
Raz w tygodniu	28	72	504
1-2 razy w miesiącu	34	66	112
Kilka razy w roku	33	67	197
W ogóle nie uczestniczy	36	64	96
Poglądy polityczne			
Lewica	29	71	237
Centrum	32	68	294
Prawica	40	60	178
Trudno powiedzieć	21	79	272

Tabela 9. Jak często w ciągu mijającego roku **ogarniała Pana(ia) wściekłość, miał(a) Pan(i) ochotę, aby wszystko rozwalić?**

(%)

	Często	Rzadko	Liczba osób
Ogółem	26	74	981
Płeć			
Mężczyźni	22	78	468
Kobiety	29	71	514
Wiek			
18-24 lat	31	69	152
25-34	31	69	178
35-44	26	74	198
45-54	26	74	185
55-64	23	77	110
65 lat i więcej	17	83	158
Miejsce zamieszkania			
Wies	24	76	357
Miasto do 20 tys.	30	70	147
20-100 tys.	26	74	180
101-500 tys.	21	79	184
501 tys.i więcej mieszk.	34	66	113
Wykształcenie			
Podstawowe	27	73	273
Zasadnicze zawodowe	27	73	249
Średnie	24	76	364
Wyższe	24	76	96
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	31	69	67
Prac.umysł.niż.szczebla	27	73	77
Pracownicy fiz.-umysł.	31	69	91
Robotnicy wykwalifikowani	26	74	78
Robotnicy niewykwalifik.	32	68	26
Rolnicy	22	78	49
Pracujący na własny rach.	20	80	53
Bierni zawodowo			
Renciści	24	76	102
Emeryci	17	83	189
Uczniowie i studenci	27	73	78
Bezrobotni	31	69	126
Gospodynie domowe i inni	33	67	44
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	32	68	140
społce właścicieli			
prywatnych i państwa	29	71	64
sekt. pryw. poza rolnict.	27	73	194
prywatnym gosp. rolnym	24	76	85
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	35	65	138
300-399	26	74	81
400-599	26	74	183
600-800	27	73	145
Powyżej 800 zł	18	82	139
Ocena własnych war. mater.			
Złe	37	63	312
Średnie	20	80	430
Dobre	22	78	240
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	21	79	72
Raz w tygodniu	25	75	504
1-2 razy w miesiącu	24	76	112
Kilka razy w roku	30	70	197
W ogóle nie uczestniczy	27	73	96
Poglądy polityczne			
Lewica	22	78	237
Centrum	27	73	294
Prawica	21	79	178
Trudno powiedzieć	30	70	272

Tabela 10. Jak często w ciągu mijającego roku **czuł(a) się Pan(i) jako obywatel(ką) wyraźnie lekceważony(a) przez władzę?**

(%)

	Często	Rzadko	Liczba osób
Ogółem	26	74	980
Płeć			
Mężczyźni	29	71	468
Kobiety	23	77	513
Wiek			
18-24 lat	25	75	152
25-34	32	68	178
35-44	34	66	198
45-54	27	73	185
55-64	20	80	110
65 lat i więcej	15	85	157
Miejsce zamieszkania			
Wies	21	79	357
Miasto do 20 tys.	29	71	147
20-100 tys.	24	76	180
101-500 tys.	25	75	184
501 tys.i więcej mieszk.	42	58	113
Wykształcenie			
Podstawowe	17	83	272
Zasadnicze zawodowe	25	75	249
Średnie	30	70	364
Wyższe	38	62	96
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	36	64	67
Prac.umysł.niż.szczebla	41	59	77
Pracownicy fiz.-umysł.	29	71	91
Robotnicy wykwalifikowani	29	71	78
Robotnicy niewykwalifik.	12	88	26
Rolnicy	31	69	49
Pracujący na własny rach.	38	62	53
Bierni zawodowo			
Renciści	13	87	102
Emeryci	13	87	189
Uczniowie i studenci	23	77	78
Bezrobotni	38	62	126
Gospodynie domowe i inni	22	78	43
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	35	65	140
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	22	78	64
sekt. prywat. poza rolnict.	33	67	194
prywatnym gosp. rolnym	25	75	85
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	27	73	138
300-399	27	73	81
400-599	23	77	183
600-800	34	66	145
Powyżej 800 zł	23	77	139
Ocena własnych war. mater.			
Złe	36	64	310
Średnie	22	78	430
Dobre	22	78	240
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	22	78	72
Raz w tygodniu	24	76	504
1-2 razy w miesiącu	24	76	112
Kilka razy w roku	27	73	196
W ogóle nie uczestniczy	40	60	96
Poglądy polityczne			
Lewica	24	76	237
Centrum	29	71	294
Prawica	32	68	178
Trudno powiedzieć	21	79	271

Tabela 11. Jak często w ciągu mijającego roku czuł(a) się Pan(i) nieszczęśliwy(a), był(a) Pan(i) w depresji?

	Często			Rzadko			Liczba osób		
	Często			Rzadko			Liczba osób		
Ogółem	24			76			982		
Płeć	14			86			468		
Meżczyźni	32			68			514		
Kobiety									
Wiek	18			82			152		
18-24 lat	24			76			178		
25-34	18			82			198		
35-44	30			70			185		
45-54	24			76			110		
55-64	28			72			158		
65 lat i więcej									
Miejsce zamieszkania	27			73			358		
Wies	23			77			147		
Miasto do 20 tys.	20			80			180		
20-100 tys.	19			81			184		
101-500 tys.	27			73			113		
501 tys.i więcej mieszk.									
Wykształcenie	30			70			273		
Podstawowe	23			77			249		
Zasadnicze zawodowe	20			80			364		
Srednie	21			79			96		
Wyzsze									
Grupa społ.-zaw. pracujacy	18			82			67		
Kadra kier., inteligencja	25			75			77		
Prac.umysl.niz.szczebla	22			78			91		
Pracownicy fiz.- umysl.	26			74			78		
Robotnicy wykwalifikowani	28			72			26		
Robotnicy niewykwalifik.	21			79			49		
Rolnicy	17			83			53		
Pracujacy na własny rach.									
Bierni zawodowo	34			66			102		
Renciści	22			78			189		
Emeryci	19			81			78		
Uczniowie i studenci	24			76			126		
Bezrobotni	26			74			44		
Gospodynie domowe i inni									
Pracuje w:	27			73			140		
inst. państw., publicznej	17			83			64		
społce właścicieli	23			77			194		
prywatnych i państwa	28			72			85		
sekt. pryw. poza rolnict.									
prywatnym gosp. rolnym									
Dochody na jedną osobę	35			65			138		
Do 299 zł	28			72			81		
300-399	25			75			183		
400-599	22			78			145		
600-800	17			83			139		
Powyżej 800 zł									
Ocena własnych war. mater.	42			58			312		
Zle	17			83			430		
Srednie	12			88			240		
Dobre									
Udział w prakt. religijnych	29			71			72		
Kilka razy w tygodniu	23			77			504		
Raz w tygodniu	24			76			112		
1-2 razy w miesiacu	22			78			197		
Kilka razy w roku	25			75			97		
W ogole nie uczestniczy									
Poglady polityczne	19			81			237		
Lewica	26			74			294		
Centrum	15			85			178		
Prawica	30			70			272		
Trudno powiedziec									